

Západočeská univerzita v Plzni
Fakulta filozofická

Bakalářská práce

Komendské války 1694–1700

Matěj Kocour

Plzeň 2018

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra historických věd

Studijní program Historické vědy

Studijní obor Obecné dějiny

Bakalářská práce

Komendské války 1694–1700

Matěj Kocour

Vedoucí práce:

doc. PhDr. Lukáš Novotný, Ph.D.

Katedra historických věd

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2018

Tímto bych rád poděkoval vedoucímu své bakalářské práce doc. PhDr. Lukáši Novotnému, Ph.D., za jeho trpělivost, cenné rady a vedení.

Prohlašuji, že jsem práci zpracoval samostatně a použil jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2018

.....

Obsah:

1 Úvod	1
2 Zlatonosné pobřeží	5
2.1 Evropané na Zlatonosném pobřeží.....	6
2.2 Vedení války na Zlatonosném pobřeží.....	7
3 Příčiny Komenských válek	9
4 Komenské války	11
4.1 První komenská válka 1694–1695.....	11
4.2 Meziválečné období 1695–1696.....	16
4.3 Druhá komenská válka 1696.....	18
4.4 Meziválečné období 1698.....	23
4.5 Třetí komenská válka 1698–1699.....	24
4.6 Čtvrtá komenská válka 1699–1700.....	27
Důsledky Komenských válek	29
Závěr	32
Seznam použité literatury a pramenů	34
Cizojazyčné resumé	36
Přílohy	37

1 Úvod

Ve své bakalářské práci se věnuji tématu Komendských válek, které se odehrávaly na Zlatonosném pobřeží v západní Africe na konci 17. a v prvních měsících 18. století. Komendské války inicioval spor mezi anglickou Královskou africkou společností (Royal African Company, dále jen RAC) a nizozemskou Západoindickou společností (Geoctroyeerde Westindische Compagnie, dále jen GWIC) o obchodní práva ve městě Komenda.¹ Ale postupem času, jak se spor rozrůstal, tak už předmětem konfliktu nebyly jen obchodní práva v Komendě, ale stala se jím i nástupnická krize ve státě Eguafu,² ve kterém Komenda ležela, stejně jako souboj Angličanů a Nizozemců o výsadní pozici i u okolních států a také snahy domorodých států o zlepšení své politické či ekonomické pozice nebo o přímou expanzi. Komendské války jsou tak jedním z nejzářnějších příkladů propletenosti tehdejší evropské a západoafrické politiky.

Práce má za cíl hlavně popsat a pochopit průběh války a určit, co ovlivňovalo úspěch či neúspěch Evropanů na Zlatonosném pobřeží a jaké faktory měly největší vliv na výsledek válek. Na příkladu válek tak práce ukáže fungování tehdejší politiky domorodých států a evropských obchodních společností, jejich propletenost, způsob vedení války a měnící se politickou situaci na Zlatonosném pobřeží.

Za tímto účelem je prvně nutné uvést čtenáře do situace na Zlatonosném pobřeží, k čemuž slouží druhá kapitola. Třetí kapitolou pak začíná chronologický popis válek, počínaje popsáním událostí předcházející válekám, hlavně francouzského pokusu o usazení se v Komendě v letech 1687–1688, který ve státě Eguafu započal rozkol mezi místní elitou a Nizozemci. Čtvrtou kapitolou poté začínají samotné války, které jsem rozdělil do šesti podkapitol: na období jednotlivých konfliktů a období mezi válkami.

Komendské války byly čtyři po sobě jdoucí konflikty. První válka, začínající

1 „Komenda“ je název používaný Angličany, Nizozemci a Francouzi. Portugalci město nazývali „Aldea de Torto“ (což volně přeloženo znamená: „zkřivená vesnice“) a místní obyvatelé město nazývali „Akitakyi“.

2 Také Aguafo. Eguafu bylo díky kontaktu zprostředkovaným skrz město Komenda Evropany často nazýváno „Komenda“, přičemž hlavní město Eguafu ve vnitrozemí bylo nazýváno „Velká Komenda“ a město Komenda na pobřeží „Malá Komenda“.

hned po anglickém příjezdu do Komendy na konci roku 1694, byla válka, ve které se eguafský král, Velký Takyi, za anglické asistence úspěšně pokusil vymanit z nizozemského vlivu. V druhé válce Nizozemci začali podporovat eguafského vzdorokrále, mladšího bratra stávajícího krále, takzvaného Malého Takyiho, ve snaze dosadit ho na eguafský trůn, čímž by v Komendě opět získali dominantní pozici, ale byli Velkým Takyim úspěšně odraženi. Ve válkách byl přelomový rok 1698, kdy přichází postupný rozkol mezi Angličany a Velkým Takyim, který vyústil zavražděním Velkého Takyiho Angličany a nově vzniklým spojenectvím Angličanů a Malého Takyiho. V následné třetí válce se Angličané snažili dosadit Malého Takyiho na eguafský trůn, ale domácí šlechtě, která si zatím zvolila vlastního krále, se podařilo je odrazit. Až teprve ve čtvrtém konfliktu se Malému Takyimu podařilo uspět a za anglické asistence dosednul na eguafský trůn.

V poslední části práce popisuji co následovalo bezprostředně po válkách a jaký byl další osud státu Eguafa, RAC, GWIC i celého Zlatonosného pobřeží. Vysvětluji zde také v širších souvislostech význam válek pro následný vývoj evropských obchodních společností, pro budoucnost regionu i pro samotný obchod, který byl středobodem všeho dění na Zlatonosném pobřeží.

Při svém zkoumání jsem byl omezený dostupnou literaturou. Ta existovala pouze evropská a tudíž nejvíce zpráv máme o dění na pobřeží, zatímco události ve vnitrozemí jsou bohužel zdokumentované jen velmi stručně. Popis se tudíž soustředí hlavně na děj okolo Evropanů v samotné Komendě. Jak ale práce ukáže, hlavní těžiště války nesli právě Evropané, a proto si nemyslím, že by omezeným rozsahem popisu válek práce ztrácela na hodnotě. Celé války se totiž točily okolo města Komendy a kdyby se v jediném momentu podařilo jedné evropské straně dobýt komendskou pevnost strany druhé, tak by války pravděpodobně velmi rychle skončily.

Hlavní zdroj informací pro mě tvořily dva primární zdroje: *New and Accurate Description of the Coast of Guinea* od Willema Bosmana, který byl v té době vedoucí nizozemské pevnosti v Komendě, a *Local Correspondence of the Royal African Company*, což je soubor oficiálních dopisů mezi vedoucími jednotlivých anglických

pevností na Zlatonosném pobřeží a vedením RAC v pevnosti Cape Coast, uspořádaný a opatřený poznámkami od Robina Lawa. Korespondence RAC pro mě byla obzvláště významným zdrojem informací, jelikož dopisy jsou díky svému oficiálnímu rázu důvěryhodným a časově přesným zdrojem informací. Na druhé straně Bosman napsal svůj spis až o několik let později, poté, co se navrátil do Evropy a vzhledem k tomu, že tedy události popisoval pouze zpětně ze vzpomínek, tak je často řadil chronologicky špatně. Svůj spis také stylizoval jako dopis ředitelům GWIC a tudíž je ve spise vidět silné citové zabarvení a snahy vysvětlit, proč v určitých chvílích Nizozemci neuspěli, svádějíc to na podlost nepřátel a vychvalujíc udatnost svých spolubojovníků. Bylo tedy nutné k Bosmanovu spisu přistupovat velmi opatrně.³

Jako další literaturu jsem mimo jiné použil *Les Hollandais sur la côte de Guinée à l'époque de l'essor de l'Ashanti et du Dahomey, 1680–1740* od Alberta van Dantziga, který pro svojí knihu využíval Bosmanova spisu a archivních dobových dokumentů GWIC, proto sloužil jako dobrý zdroj pro poznání nizozemské strany příběhu, ale bylo opět nutné k němu přistupovat s rezervou. Významný zdroj pro popsání celkého obrazu situace tvořila kniha Kwame Y. Daakua: *Trade and Politics on the Gold Coast 1600–1720*. Daaku odkazuje jak na Dantziga a Bosmana, tak na korespondenci RAC a archivní dobové dokumenty RAC. Tvoří tedy sice dobrý a objektivní zdroj, ale vzhledem k tomu, že války popisuje pouze jako součást snahy o popsání celkého fungování politiky na Zlatonosném pobřeží, tak je popisuje pouze povrchně a nezachází do detailů. Nejprínosnějším sekundárním zdrojem pro tuto práci byl článek v *History of Africa* od Robina Lawa, *The Komenda Wars, 1694-1700: A Revised Narrative*. Law se v článku za pomoci korespondence RAC a všech dalších výše zmíněných zdrojů snaží vylíčit přesný průběh událostí, což bylo velmi nápomocné u prvních dvou válek, ale tento článek měl za hlavní účel ukázat význam korespondence, tudíž od roku 1698, od kterého už je korespondence nedochovaná, Law války popisuje už jen velmi stručně, a bylo tedy nutné si vypomoci jinde. Dalšími zdroji mi byly především různé články z historických časopisů, nebo sborníků, které se sice nevěnovaly přímo tématu Komendských válek, ale napomohly mi si o nich utvořit komplexnější obraz, a k popsání širších souvislostí a celkové situace na Zlatonosném pobřeží mi napomohla

3 DANTZIG, Albert Van, *Willem Bosman's New and Accurate Description of the Coast of Guinea: How Accurate is It?*, in: *History in Africa*, Cambridge 1974, s. 101–107.

odborná literatura, ze které bych jako nejobsáhlejší a nejpřínosnější vyzdvihnul *Settlement, Trade and Politics on the Seventeenth Century Gold Coast* od Raye A. Kea, který popisuje fungování domorodé společnosti a jejich kontakt s Evropany, a *The Royal African Company* od K. G. Daviese, který velmi detailně popisuje fungování evropské obchodní společnosti.

2 Zlatonosné pobřeží

Willem Bosman definuje Zlatonosné pobřeží jako „část Guineji, táhnoucí se šedesát mil,⁴ začínající u Zlaté řeky, tři míle na západ of Assine, (...) a končící u vesnice Ponni, sedm nebo osm mil na východ od Accry“.⁵ Jméno pobřeží vyplývá z prvních evropských kontaktů v patnáctém století, kdy odtud začali Portugalci dovážet zlato, ale v období, kterému se věnuje tato práce, už obchod se zlatem upadal a postupně ho nahradil výnosnější obchod s otroky.⁶

Na konci sedmnáctého století bylo Zlatonosné pobřeží rozčleněno do desítek menších i větších států.⁷ Tyto státy byly relativně mladé – i když portugalští námořníci hovoří o přímořských královstvích už v patnáctém století, tak díky vzniku euroafrického obchodu se spustila vlna migrace z hustěji obydleného severu, která naprosto změnila charakter pobřeží, jak co se týče jazyka a kultury, kde začaly převládat tradice akanských přistěhovalců ze severu, tak politické stavby, kde byly předchozí malé království sjednoceny do větších státotvorných celků.⁸ Z toho plyne, že nastala politická situace byla velmi nestabilní, říše vzkvétaly a padaly během desetiletí. Na konci sedmnáctého století byly v oblasti významné tři takovéto říše: vnitrozemské království Denkyria,⁹ ovládající zlaté doly, říše Akwamu¹⁰ na východě a přímořský stát Fante,¹¹ který Bosman popisuje jako federaci republik.¹²

Od té doby, co se ve třináctém století západní Afrika dostala prostřednictvím Sudánu do kontaktu s muslimským světem, se stal obchod se zlatem významným prvkem místního života. Kontakt s Evropou umocnil důležitost obchodu do té míry, že místní politiku začal řídit přístup k obchodním cestám, zdrojům surovin, nebo obchodní

4 Tehdejších nizozemských mil, přibližně trojnásobek anglické míle.

5 BOSMAN, Willem, *A New and Accurate Description of the Coast of Guinea: Divided into the Gold, the Slave and the Ivory Coast*, London 1907, s. 4.

6 RODNEY, Walter, *Gold and Slaves on the Gold Coast*. in: Transactions of the Historical Society of Ghana 10, 1969, s. 17.

7 Viz. příloha č. 1.

8 WILKS, Ivor, *The Mossi and Akan states 1500–1800*, in: AJAYI, J. F. A., CROWDER, Michael (ed.), *History of West Africa*, London 1976, s. 433–435.

9 Také Denkera, Denkira, Dinkira, etc.

10 Také Aguamu, Aquamboe, etc.

11 Také Fantee, Fantin, etc.

12 WILKS, *Mossi and Akan states*, s. 438–439.

smlouvy.¹³ K důležitosti obchodu přispívala i prostupnost jednotlivých vrstev společnosti, kde bylo pro bohaté obchodníky po nashromáždění dostatečného množství financí možné podstoupit nákladný ceremoniál ošlechtění, kterým se mohli sami povýšit do šlechtického stavu. V období, které nás zajímá, je na Zlatonosném pobřeží tudíž vidět vznik obchodních říší (jako například zmíněná Denkyria a Fante) a v příměstských městech vznik silné vrstvy šlechticů-obchodníků, dominujících tamnímu životu.¹⁴

Samotní lidé na Zlatonosném pobřeží žili povětšinou v primitivních dřevěných domech ve vesnicích v džungli, ale ve větších městech byly populárnější obdélníkové domy z hlíny. Jako obživa místním lidem sloužilo na prvním místě zemědělství a v přímořských oblastech rybaření, ale důležité bylo také zpracovávání soli, lovení divoké zvěře, nebo těžba zlata a existovala zde také menší vrstva řemeslníků, specializující se hlavně na obrábění kovů nebo textilní průmysl. Všechny tyto produkty byly důležité pro interní obchod na Zlatonosném pobřeží, který směřoval hlavně z vnitrozemí na pobřeží a byl prováděn po úzkých cestách skrz džungli, nebo pomocí všudypřítomných kánoí, které tvořily důležitou součást místního života - využívaly se jak ke splavování řek, tak ke komunikaci a obchodu mezi pobřežními městy.¹⁵

2.1 Evropané na Zlatonosném pobřeží

Evropané si na africkém pobřeží zakládali osady, tzv. „faktorie“, sloužící jako místo, kde se směňovalo evropské a místní zboží. Faktorie byly původně bez opevnění, spoléhaly na ochranu místních vládců, od kterých měly půdu pronajatou. První obranné zdi a bašty směřovaly k moři a byly zamýšlené proti pirátům a nebo korzárům. Až teprve později, když se Evropané začali více angažovat v domorodé politice, tak se okolo faktorí začalo budovat opevnění a vytvářely se pevnosti, které měly kromě obchodních účelů také funkci strategických bodů na pobřeží. Vedoucí pevností nebo osad, tkzv. „faktor“, působil v osadě či pevnosti stejně jako kapitán na lodi. Všechno

13 WILKS, Ivor, *A Medieval Trade-Route from the Niger to the Gulf of Guinea*, in: *The Journal of African History* 2, 1962, 3, s. 337–341.

14 KEA, Ray A., *Settlement, Trade and Politics on the Seventeenth Century Gold Coast*, Baltimore 1982, s. 102–3.

15 DICKSON, Kwamina B., *A Historical Geography of Ghana*, Cambridge 1971, s. 61, 72–97.

muselo procházet přes něj a jeho slovo bylo rozhodující co se týče jakékoliv záležitosti.¹⁶

První způsob, kterým se Evropané začali angažovat v domorodé politice, byla pouze funkce arbitráže. Evropané si ale postupně začali uvědomovat, že je pro ně výhodnější, když se na pobřeží nevytvoří žádný domorodý hegemón, a tak jejich první vojenské asistence připadly slabším státům, kterým buď prodávali zbraně, najímali pro ně žoldácké armády, nebo sami posílali evropské jednotky na výpomoc. Postupem času se tato výpomoc přesunula ke státům nabízejícím výhodnější obchodní podmínky, nebo likvidaci obchodních konkurentů.¹⁷

Institucí, spravující evropské pevnosti a záležitosti v Africe, nebyly samotné vlády jednotlivých států, nýbrž obchodní společnosti. Z těch jsou pro rámec této práce důležité jenom dvě: výše zmíněná anglická RAC a nizozemská GWIC. Obě tyto společnosti fungovaly pod státním dohledem, ale z velké části jednaly samostatně.¹⁸

Správa společností byla z jedné části založená v hlavním městě mateřského státu, ale pro akce na Zlatonosném pobřeží existovalo ještě místní administrativní centrum. Pro RAC k tomuto účelu sloužila pevnost Cape Coast (nazývaná také Cabo Corso) a pro GWIC pevnost Elmina (často se Nizozemcům říkalo pouze „Elminští“). V čele GWIC na Zlatonosném pobřeží stál Directeur-Generaal¹⁹ a zpravidla to byl faktor z Elminy, zatímco v RAC v tomto období probíhaly pokusy o reformu správy, a tak v čele stáli tři Agent-Merchants,²⁰ faktori tří různých pevností.²¹

2.2 Vedení války na Zlatonosném pobřeží

Definující prvek pro vedení války na Zlatonosném pobřeží byla tamní nepropustná džungle. V průběhu šestnáctého a sedmnáctého století byl prales střídavě

16 DAVIES, K.G., *The Royal African Company*, New York 1970, s. 240–264.

17 DAAKU, Kwame Yeboah, *Trade and Politics on the Gold Coast 1600–1720: A Study of the African Reaction to the European Trade*, Oxford 1970, s. 63.

18 Což například ukazují právě Komendské války, kde proti sobě vedly boje dvě společnosti, jejichž mateřské státy byly v personální unii.

19 Nizozemský titul pro vedoucího akcí GWIC v daném regionu, český překlad byl byl „ředitel-generál“.

20 Anglický titul pro obchodníky společností, český překlad by byl „agent-obchodník“.

21 PORTER, R., *English Chief Factors on the Gold Coast, 1632–1753*, in: *African Historical Studies* 2, 1968, 1, s. 200.

vykácen a necháván ladem, a to zaprvé v důsledku osidlování oblastí díky populační explozi a následným vysídlováním díky válkám a nemocím, nebo se lesy kácely, aby bylo kde pěstovat plodiny, a po vysílení půdy se oblast nechala ladem, aby se znovu zúrodnila. Výsledkem tohoto procesu se vytvořila velmi hustá nižší a střední vrstva vegetace (přirozeně neexistující díky stínu od stromů), která způsobila nepropustnost pralesů.²²

Pralesy, skrz které vedly jenom úzké cestičky, znemožňovaly mobilitu velkých vojsk. Velké bitvy na otevřeném poli byly na Zlatonosném pobřeží jen velmi výjimečnou záležitostí a odehrávaly se pouze v blízkosti lidských osídlení, nebo v nedávno pokácených oblastech. Při vedení válek plnily tyto velké bitvy jen funkci konečné tečky za válkou, přičemž hlavní těžiště válek bylo v malých potyčkách a plenění. Menší jednotky byly daleko mobilnější než velké armády a často podnikaly nájezdy na nepřátelské území, kde buď ničily nepřátelský majetek, nebo vybíjely nepřátelskou populaci. Tento způsob vedení bojů se obešel bez oficiálního vyhlášení války. Teprve až když jeden král ke druhému vyslal deklaraci války, tak se začaly menší jednotky shromažďovat do velké armády, a začalo se schylovat k bitvě na otevřeném poli, která válku rozhodnula. I tak ale mohlo trvat měsíce, než k bitvě došlo díky složitému manévrování v pralesi, během kterého byly jednotlivé armády z velké části rozpadlé na původní malé formace, pouze velmi volně držící pospolu.²³

Díky nepropustnosti pralesů bylo nemožné používat jízdu, a tudíž byly armády složené pouze z pěchoty. Kompozice armády se radikálně změnila v průběhu sedmnáctého století, kdy na Zlatonosném pobřeží získaly popularitu střelné zbraně. Změna vyvrcholila v sedmdesátých a osmdesátých letech s příchodem křesadlové muškety. Na konci sedmnáctého století už byla většina armád vyzbrojena pouze puškami. Jediná další zbraň, kterou u sebe vojáci nosili, byly oštěpy a šlechtici měli u pasu připoutané dvousečné meče, ty ale sloužily hlavně k ceremoniálním účelům, a ne k přímému boji. Role šlechty v boji, dříve spočívající ve formování těžké pěchoty, s příchodem pušek také ustoupila, a armády se skládaly už hlavně ze střelců z řad prostých lidí a otroků.²⁴

22 KEA, s. 108–109.

23 THORNTON, John K., *Warfare in Atlantic Africa 1500–1800*, s. 58–61.

24 Tamtéž, s. 61–64.

3 Příčiny Komendských válek

Komenda bylo významné obchodní město už od počátku evropského souboje o obchod na Zlatonosném pobřeží. Po pádu portugalského monopolu měli v Komendě hlavní slovo Nizozemci, kteří si zde první osadu založili už v roce 1598.²⁵ Další Evropané, kteří se zde usídlili, byli Angličané o třicet tři let později, ale Nizozemci si i nadále udržovali dominantní pozici.²⁶ Osady obou národů byly postupně opouštěny a obnovovány a teprve až v osmdesátých letech zůstaly natrvalo. Okolo obou faktorii si domorodí lidé, sloužící jako služebníci ve faktoriích, začaly budovat vlastní domy, a tak postupem času vzniknuly města ve městě, kterým se říkalo „Anglická Komenda“ nebo „Nizozemská Komenda“. Obě tyto osady žily po většinu osmdesátých let mírumilovně bok po boku až do roku 1687, kdy do Komendy dorazily zvěsti o příchodu Francouzů.²⁷

Ti dorazili v listopadu 1687 pod vedením Jean-Baptista du Casse. Král Eguafa jim přenechal malou vesničku kousek od Komendy. Nizozemci, kteří se naučili tolerovat Angličany v zájmu dobrých vztahů s Eguafem, byli rozhněvani du Cassovým příjezdem a založením francouzské osady a už na konci prosince bylo jasné, že pokud Francouzi neodejdou, tak Nizozemci vyhlásí Eguafu válku. Za tím účelem poslali úplatky dvěma sousedům Eguafa, králům Twifa a Adomu.²⁸ V lednu roku 1688 byla uzavřena dohoda mezi králem Eguafa a vedením nizozemské GWIC, ve které král pronajímá Nizozemcům další území na pobřeží a slibuje, že Francouze vypudí, aby předešel konfliktu.²⁹ V průběhu ledna byli proto Francouzi nuceni svoje postavení opustit a du Casse nemohl jinak než bezmocně přihlížet, když Nizozemci vyslali skupinu otroků, aby francouzskou vesničku podpálili.³⁰

25 ENTHOVEN, Victor, *Early Dutch Expansion in the Atlantic Region, 1585–1621*, in: POSTMA, Johannes, ENTHOVEN, Victor, *Riches from Atlantic Commerce: Dutch Transatlantic Trade and Shipping, 1585–1817*, Brill 2003, s. 67.

26 HAIR, P.E.H., LAW, Robin, *The English in Western Africa to 1700*, in: CANNY, Nicholas (ed.), *The Oxford History of the British Empire vol. 1: The Origins of Empire*, Oxford, New York 1998, loc. 4890–4950.

27 LAW, Robin (ed.), *The Local Correspondence of the Royal African Company of England 1681–1699, Part 2: The English in West Africa 1685–1688*, Oxford, 2001, no. 268.

28 LAW, *Correspondence Part 2*, no. 309.

29 LAW, *Correspondence Part 2*, no. 311.

30 DANTZIG, Albert Van, *Forts and Castles of Ghana*, Accra 1980, s. 41.

Tím ale epizoda nekončila; válka mezi Twifem a Eguafem už byla v únoru 1688 v plném proudu (adomský král se rozhodnul se bojů nezúčastnit), a k tomu narůstaly spory mezi Nizozemci a králem, který si nechtěl nechat líbit politickou porážku. S tím, jak se boje vyvíjely v prospěch Twifa a Nizozemců, začínala situace vypadat nebezpečně i pro anglickou faktorii a v průběhu března se RAC rozhodla Komendu opustit.³¹ Rozhodnutí se ukázalo být správné, jelikož válka nakonec skončila drtivou porážkou Eguafa a nástupem nového krále na eguafský trůn, zvaného Velký Takyi.³² Nizozemci, nyní si jistí svou pozicí v Komendě, započali s výstavbou pevnosti Vredenburgh na levém břehu ústí řeky Komendy. Podle Bosmanova popisu z konce století byla pevnost Vredenburgh čtvercová stavba, ve které mohlo žít až 60 lidí a z jejichž hradeb mohlo naráz střílet až 32 zbraní.³³

Zásadní roli v dalším vývoji událostí hrál komendský šlechtic a obchodník jménem John Kabes.³⁴ To byl nejmocnější muž ve městě, schopný vydržování svého soukromého vojska, který měl skoro stejný politický vliv jako král, a všichni, kdo se chtěli v Komendě prosadit, s ním museli udržovat dobré vztahy.³⁵ Ale v průběhu let 1687–1694 se jeho vztahy s Nizozemci rapidně zhoršovaly. Také Kabes totiž stál v roce 1687 za Francouzi a nechtěl si nechat líbit tehdejší politickou prohru. Poslední kapkou byla událost, odehrávající se několik týdnů až měsíců před příjezdem Angličanů, která vyústila vypálením několika Kabesových domů.³⁶ Detaily tohoto sporu, stejně jako jeho přesná datace jsou ale z dostupných zdrojů bohužel neznámé. Je jen jisté, že právě po tomto sporu se Velký Takyi s podporou Kabese rozhodnul do Komendy v roce 1694 opět pozvat Angličany, aby si zde obnovili svoje opevnění.³⁷

31 LAW, *Correspondence Part 2*, no. 333.

32 Pro „Takyi“ existují varianty: Taggae, Tagge, Tagges, Tage, Taki, Tecki. Přídomek se používal: Velký, Černý, Abe, Abba, Panin, Affer.

33 BOSMAN, s. 27.

34 Také Cabess, Cabesa, etc.

35 HENIGE, David, *John Kabes of Komenda: An Early African Entrepreneur and State Builder*, in: *Journal of African History* 18, 1997, 1, s. 1–5.

36 LAW, Robin (ed.), *The Local Correspondence of the Royal African Company of England 1681–1699, Part 3: The English in West Africa 1691–1699*, London 2006, no. 270.

37 LAW, Robin, *The Komenda Wars, 1694–1700: A Revised Narrative*, in: *History of Africa*, 33, Cambridge 2007, s. 143–144.

4 Komendské války

4.1 První komendská válka 1694–1695

Třicátého listopadu 1694 v pět hodin ráno dorazil do Komendy anglický seržant Thomas Wilson a setkal se s Johnem Kabesem. Společně vyslali posla do vnitrozemí, do hlavního města Eguafa za Velkým Takyim, který se vrátil hned další den. Jak Velký Takyi, tak Kabes oba vyjádřili svou podporu anglickým plánům postavit v Komendě pevnost a nabídli materiální i pracovní pomoc. Jelikož pozůstatky přechozích anglických opevnění na pravém břehu ústí řeky Komendy byly v ruinách, tak Kabes Angličany ubytoval ve své vlastní vesničce na výrobu soli pár kilometrů od Komendy.³⁸ O pět dní později, čtvrtého prosince 1694 se stal incident, který Bosman popisuje jako počátek Komendských válek.³⁹

Asi tři kilometry na západ od Komendy ležel kopec, kterému Nizozemci říkali „Sicke Bergh“⁴⁰ a v jehož hlubinách se mělo údajně nacházet naleziště zlata. Několik dnů před Wilsnovým příjezdem dorazila do Komendy skupina evropských dělníků zaměstnaných Nizozemci, kteří se svolením krále začali na kopci první těžební práce. Ráno čtvrtého prosince přišla ke kopci skupina místních obyvatel vedených Johnem Kabesem a domorodci bez varování evropské dělníky přepadli a vyrabovali jejich vybavení. Všechny bílé Nizozemce potom svlékli do naha a spoutané je odvedli do Kabesovy vesnice, než je opět propustili.⁴¹ Bosman, který byl jeden ze těchto spoutaných a takto ponižených lidí, si okamžitě stěžoval králi Komendy, ten si ale nad celým incidentem „omyl ruce“ a svedl všechnu vinu na Johna Kabese, tvrdíce, že to není spor, do kterého může zasáhnout. Kabesovým důvodem pro napadení byla údajná domorodá posvátnost kopce (přes to, že podle Nizozemců to byl sám Kabes, kdo je prvně pobídnul k začátku těžebních práci na Sicke Bergh)⁴² a špatné zacházení ze strany

38 LAW, *Correspondence Part 3*, nos. 266–270.

39 BOSMAN, s. 29.

40 „Sicke“ znamenalo „zlatý“ v místní Akanštině a „bergh“ je nizozemské slovo pro „kopec“.

41 LAW, *Correspondence Part 3*, no. 269.

42 DANTZIG, Albert Van, *Les Hollandais sur la côte de Guinée à l'époque de l'essor de l'Ashanti et du Dahomey, 1680–1740*, Stuttgart 1985, s. 107.

předchozího guvernéra.⁴³

Hned další den začali zbrojit jak Nizozemci, kteří obsadili všechny posty na pevnosti a zavřeli brány, tak Kabes a jeho vojáci, kteří prozkoumávali okolí „*přisahaje, že jestli na ně Nizozemci vystřelí, tak je zničí.*“⁴⁴ Následující den, šestého prosince, Nizozemci také vystřelili první varovné kanónové výstřely nad rozestavěnou anglickou pevnost a po anglických otrocích. Když do Vredenburghu Wilson vyslal muže, aby zjistili, proč na ně Nizozemci střílí, dali Nizozemci Angličanům jasně najevo, že si myslí, že Angličané nemají v Komendě co dělat, pod dojmem, že jejich přítomnost bylo to, co vyvolalo jejich rozpor s místními.⁴⁵

Začátek prosince se nesl ve znamení zbrojení a narůstajícího napětí. Nizozemci se uzavřeli ve své pevnosti a mířili puškami na kohokoliv, kdo se přiblížil, zatímco Kabes a jeho vojáci pečlivě střežili okolí Komendy, a když například desátého prosince přijel na inspekci Directeur-Generaal z Elminy a vedoucí akcí GWIC na Zlatonosném pobřeží, Johan Staphorst, tak mu ani nedovolili se vylodit.⁴⁶ Staphorst se pokusil se vylodit v Komendě ještě o šest dní později a tentokrát mu bylo dovoleno setkat se s Kabesem a pokusit se dospět k dohodě. Bosman vzpomíná, že nedlouho po incidentu na Sicke Berghu přijel do Komendy guvernér s mnoho vojáky z Elminy, žádajíc po Kabesovi omluvu za incident a strhla se přestřelka.⁴⁷ Podle korespondence RAC ale „*guvernér přijel uzavřít dohodu a napít se s přáteli*“,⁴⁸ tudíž podle samotných Angličanů návštěva proběhla bez konfliktu. Přesný výsledek dohod není znám, ale je jisté, že zbrojení nepřestalo.

Od poloviny prosince se způsob zbrojení přesunul na diplomatickou rovinu a jak Nizozemci, tak Angličané začali uplácet sousední státy Eguafa, aby buď napadli Eguafu, bránili ho, a nebo se zdrželi bojů. V průběhu prosince měli v tomto směru iniciativu Nizozemci. První stát, který se pokusili uplatit prostřednictvím tajně vyslané

43 BOSMAN, s. 30.

44 LAW, *Correspondence Part 3*, no. 271.

45 Tamtéž.

46 Tamtéž, no. 272.

47 BOSMAN, s. 30.

48 LAW, *Correspondence Part 3*, no. 275.

delegace, bylo království Etsi⁴⁹ na severovýchodě od Eguafa. Král Etsi souhlasil, že společně s Nizozemci vyhlásí Eguafu válku, ale pouze pod podmínkou, že Nizozemci dostanou na svou stranu také silné království Twifa na západě. Nizozemská delegace se v hlavním městě Twifa potkala s anglickou a eguafskou delegací, které nesly vlastní dary ve snaze dostat království na svou stranu. Ale král Twifa nakonec přislíbil svoji věrnost Nizozemcům, když mu slíbili dvojnásobek toho, co nabízeli Angličané.⁵⁰ Další spor se vedl o přízeň silného království Denkyria na severozápadě. Nizozemská delegace v tomto případě dorazila do Denkyriy první a podařilo se jí získat přízeň místního krále, ale nakonec museli Nizozemci odejít s nepořízenou, když se přichozím Angličanům podařilo si úplatkem zajistit denkyrijskou neutralitu v nadcházející válce.⁵¹ Většina výsledného vojska, kterým Nizozemci nakonec disponovali, se skládala z vojáků Twifa. Etsi nabídlo jen okrajovou výpomoc, vzhledem k tomu, že byl stát vyčerpaný ničivými etsi-akanskými válkami z minulých let.⁵² Mezitím Velký Takyi Angličanům devatenáctého prosince oficiálně vyslovil plnou podporu a „neutuchající přátelství“, stanovujíc jasnou alianci mezi Angličany a Eguafem.⁵³

V únoru roku 1695 do Komendy dorazil Agent-Merchant anglické RAC Edward Searle a přebíral správu anglické posádky. Osmého února už mezi Angličany není pochyb o blízkém přátelství Nizozemců a Twifa. John Kabes zároveň slibuje Searlovi že bude „*žít a umírat s námi*.“⁵⁴ Jak Takyi, tak Searle si tou dobou uvědomovali, že anglická pevnost - které se začalo říkat prostě „pevnost Komenda“ - zdaleka není dokončená (zatím nebyla hotová ani jedna zeď), a kdyby byla napadena nepřátelskými vojsky, tak by se těžko ubránila. A tak tedy všechny naděje spočívaly pouze na vítězství eguafských vojsk Velkého Takyiho.

Sedmnáctého února 1695 svolal jak král Eguafa, tak král Twifa své vojska a vyrazili do boje. Velký Takyi očekával, že se střetnou do osmi dnů, ale postup vojsk Twifa byl zanedlouho zastaven králem Denkyriy, který jim odmítnul dovolit projít skrz

49 Etsi se ve většině Evropských záznamů objevuje spíše pod jménem „Cabess Terra“.

50 DANTZIG, *Hollandais*, s. 108.

51 LAW, *Correspondence Part 3*, no. 284.

52 LAW, Robin, *The Akani War of 1693–6*, in: Transactions of the Historical Society of Ghana New Series, 2008, 11, s. 89–109.

53 LAW, *Correspondence Part 3*, no. 279.

54 Tamtéž, no. 286.

své území. Na konci února se Nizozemcům podařilo získat dalšího spojence, Asirifu (také Ashrevy), krále Ahanty, který už dvacátého třetího února vyrazil na střet s vojsky Eguafa. O této armádě už se ale dále neobjevují žádné zmínky a proto je pravděpodobné, že byla zastavena léčkou, kterou v ten samý den začal chystat John Kabes. Na konci února se Nizozemcům konečně podařilo uplatit krále Denkyrii, aby nechal vojska Twifa projít, a Velký Takyi s Johnem Kabesem a většinou svých vojáků zmizeli kamsi do džungle na sever, připravit se na střetnutí.⁵⁵

S blížícím se březnem zatím došlo k prvním střetům v samotné Komendě, kde už se mezitím Angličanům podařilo dostavit první zeď pevnosti. První ze střetů se odehrál už poslední den v únoru, když ke břehům Komendy dorazila nizozemská loď *Windhown* s úkolem zásobit nizozemskou pevnost Vredenburgh. Kabesovi vojáci, hlídající břehy Komendy, k přistávajícím Nizozemcům hned přiběhli a po krátké hádce se strhla přestřelka, ve které několik Nizozemců zemřelo. Bosman, sledující celý incident z pevnosti, hodlal na Kabesovy muže začít střílet z děl, ale zjistil, že je jeho zbrojmistr všechny děla přikoval, aby s nimi nebylo možné pohnout, za což ho Bosman okamžitě nechal zajmout a poslat do Elminy.⁵⁶

Prvního března dali Nizozemci jasně najevo, že jsou připraveni se bránit, když vypálili několik domů v okolí Vredenburghu, aby měli jasný rozhled do okolí pevnosti. Tato akce se ukázala správně načasovaná, jelikož už v osm hodin večer ten samý den byla pevnost Vredenburgh napadena Kabesovými vojáky. Přestřelka byla velmi intenzivní, Bosman píše, že „*palba byla hustá jako krupobití*“ a v jednu chvíli se začal jeden Kabesův voják dokonce probíjet skrz dveře sekyrou, ale Nizozemci se úspěšně ubránili a Kabesovi vojáci byli po pěti hodinách boje nuceni se stáhnout bez výsledku a se dvěma mrtvými. Stejný počet padlých měli i Nizozemci.⁵⁷ Hned následující den, druhého března, se Nizozemci rozhodli oplatit úder a večer zaútočili na nedostavěnou anglickou pevnost Komenda od moře za podpory palby z děl nizozemské pevnosti. Angličanům se za pomoci místních bojovníků podařilo útok odrazit, ale ztratili několik otroků a sami nebyli schopni nizozemské útočící jednotce nijak závažně ublížit.⁵⁸

55 LAW, *Correspondence Part 3*, nos. 298, 300–302.

56 BOSMAN, s. 28; LAW, *Correspondence Part 3*, no. 303.

57 BOSMAN, s. 27–28; LAW, *Correspondence Part 3*, no. 305.

58 LAW, *Correspondence Part 3*, no. 307.

Zajímavý incident, ukazující zvláštní kombinaci evropské a zámořské politiky, se odehrál o několik dnů později, sedmého března, když byla u břehů Komendy Nizozemci zajatá anglická kánoe s otroky. Edward Searle, který incident spatřil z pevnosti, se vydal na břeh, začal po Nizozemcích žádat vysvětlení, a strhla se hádka. Po chvíli si Searle prostřednictvím Nizozemců nechal zavolat Bosmana z Vredenburgu. Paradoxně k odehrávající se situaci, ve které oba muži nebo jejich spojenci usilovali o život toho druhého, tak Anglie a Spojené nizozemské provincie byly v této době oficiálně spojenci, proto když Bosman dorazil, tak mezi ním a Searlem proběhla gentlemanská diskuze, která skončila tak, že se Bosman hluboce omluvil s tím, že šlo pouze o nedorozumění, a otroky Searlovi poslušně navrátil.⁵⁹

V průběhu března se radikálně změnila politická situace. Podle Bosmanova názoru usiloval Directeur-Generaal Johan Staphorst o slávu a bohatství a právě proto se rozhodnul využít nově nabyté twifo-etsiské vojsko k tomu, aby vyhrožoval východním sousedům Eguafa, královstvím Fetu a Asebu. Ti byli totiž Nizozemcům zadlužení a Staphorst se je takto snažil donutit k poslušnosti a zaplacení dluhů. To v těchto dvou státech vyvolalo velkou vlnu proti-nizozemské nenávisti a jak Fetu tak Asebu se v blízkém se střetu přidaly na stranu Eguafa. Tím se okamžitě změnil jazýček vah v prospěch Velkého Takyiho.⁶⁰ Přízeň Fetu Eguafu (a tudíž Angličanům) se dá také odvodit od toho, že v rámci etsi-akanských válek instalovali Angličané na trůn Fetu v roce 1694 svého spojence, znamenající, že až do roku 1698, kdy byl tento král zabit, působila ve vedení Fetu silná pro-anglická klika.⁶¹

Na začátku dubna už bylo jasné, že Eguafu má v následujícím střetu navrch, kromě Fetu a Asebu se na stranu Velkého Takyiho přidal i stát Akron.⁶² V průběhu dubna se obě armády připravovaly na střetnutí složitým manévrováním skrz úzké cestičky v džungli, až se konečně setkaly dvacátého osmého dubna 1695. Bosman bitvu popisuje jako „*boj (...) daleko krvavější než jak domorodé války obyčejně bývají; drtivá většina vojáků, kteří nám schází byli zabiti a zbytek zajat.*“⁶³ O přesném průběhu bitvy

59 Tamtéž, no. 309.

60 BOSMAN, s. 32.

61 LAW, *The Akani War*, s. 103.

62 LAW, *Correspondence Part 3*, no. 1106.

63 BOSMAN, s. 32.

nejdou záznamy, ale jak se podle vývoje posledních měsíců dalo očekávat, tak bitva skončila vítězstvím aliance Velkého Takyiho. Do Komendy o tom přinesl zprávu John Kabes, který se do města vrátil na začátku května, a hned o pár dní později opět vyrazil zpět do džungle na sever, zprostředkovat mírová jednání.⁶⁴

4.2 Meziválečné období 1695–1696

Zbytek roku 1695 byl vyplněný stále se zvyšující intenzitou únosů z obou stran. Od května je dokonce v anglické korespondenci často zmiňován výslovný rozkaz unášet kánoe z Elminy (neboli nizozemské kánoe). Únosy s očekáváním výkupného (na Zlatonosné pobřeží se pro to stal populární anglický termín „*panyarring*“) se staly populárnější nejen v Komendě, ale na celém Zlatonosném pobřeží. Jejich cílem byly původně hlavně kánoe s otroky, kteří se potom zpětně společně prodávali, ale od konce První komendské války se začaly zaměřovat nejen na vysoce postavené domorodce, ale také na Evropany, což bylo doposud nevídané. Byla unesena například žena jednoho z domorodých kapitánů v Komendě, evropští řemeslníci a dělníci, nebo dokonce nizozemský seržant z Kormantinu a i sám anglický Agent-Merchant v Komendě byl varován, aby si při cestách v kánoi dával pozor.⁶⁵ Zvláštní kapitolu tvořil únos strýce Johna Kabese, Abana. To byl jeden z nejstarších a nejvěrnějších služebníků v Elmině, který byl Nizozemci zajatý jen na základě jeho rodinných vztahů a podezření z asistence nepříteli, a toto nařčení se ho tak hluboce dotklo, že když se dostal z vězení ven, tak přeběhnul k Angličanům, a začal bojovat proti Nizozemcům po boku svého synovce.⁶⁶

Na anglické pevnosti Komenda proběhla v dubnu roku 1696 výměna vedení, jelikož Searle těžce onemocněl, a odjel se léčit do pevnosti Cape Coast, a přijel ho nahradit jiný Agent-Merchant RAC, Howseley Freeman. V květnu začalo období dešťů, které na Freemana shodilo jeho příbytek a od té doby se potýkal se zdravotními problémy (kvůli kterým si dokonce v jeden moment také nechal poslat pro zkušené domorodé lékaře do nizozemské pevnosti), až nakonec na konci roku musel pevnost

64 LAW, *Correspondence Part 3*, nos. 328–330.

65 LAW, *Correspondence Part 3*, nos. 359, 833–835; DANTZIG, *Hollandais*, s. 109.

66 DAAKU, s. 84.

Komenda opustit a odcestoval nejdříve do pevnosti Cape Coast a následně zpět do Evropy.⁶⁷ Od prosince bylo tedy vedení opět v rukou seržanta Thomase Wilsona. V průběhu roku 1695 zatím pokračovaly práce na anglické pevnosti. Na začátku roku 1696 už měla hotové dvě stěny a díky tomu konečně získala dostatečnou obranyschopnost. Pevnost byla stavěná do tvaru obdélníku, s delšími stranami dlouhými 50 stop a kratšími 25 stop a s baštou v každém rohu.⁶⁸

Kromě únosů mezi RAC a GWIC se nepřátelské akce projevily i ve městě mezi Johnem Kabesem a Willemem Bosmanem. Dvacátého šestého června 1695 se oba sešli na pláži mezi pevnostmi, doprovázeni svými vojáky, usadili se na přinesené židle, a snažili se dospět k nějaké dohodě ohledně vzájemných sporů. Freeman, sledující jejich setkání z anglické pevnosti, zpozoroval, že Bosman v jednu chvíli zničehonic vytáhnul pistoli a pokusil se Kabese zastřelit. Kabesovi se podařilo rychle uskočit ze židle a vyhnout se smrtící kulce a mezi Nizozemci a Kabesovými muži se strhnul boj, během kterého byl Bosman bodnut do stehna mečem. Poté, co se Nizozemci stáhli zpět do pevnosti Vredeburgh, tak na odplatu vystřelili z děla velkou ránu kamsi do města.⁶⁹ Z Bosmanových spisů je jasně vidět, že Kabese hluboce nenáviděl, ale tento útok nebyl výsledek nijakého chvilkového vzplanutí hněvu, ale byl předem naplánovaný a rozkázaný od Directeur-Generaala Staphorsta.⁷⁰

Co se týče politické situace, tak se rok 1695 nesl v duchu anglické dominance a Nizozemcům se nedařilo tento stav zvrátit. Když například sedmého června Johan Staphorst poslal úplatek do Adomu a Wassawu, tak oba státy návrh odmítnuly a poslaly peníze Angličanům do pevnosti Cape Coast.⁷¹ Jak píše Bosman: „*nikdy bychom nebyli schopni uskutečnit další pokus, kdyby nám naši nepřátelé sami neposkytli příležitost jejich prohnány záměry.*“⁷² Tím Bosman narážel na spor Velkého Takyiho s jeho mladším bratrem Malým Takyim.⁷³

67 LAW, *Correspondence Part 3*, no. 363.

68 HENIGE, David, *Komenda fort in 1778: Commentary on a Document*, in: *Transactions of the Historical Society of Ghana* 15, 1974, 2, s. 242; také viz. příloha č. 2.

69 LAW, *Correspondence Part 3*, no. 342.

70 DANTZIG, *Hollandais*, s. 109.

71 LAW, *Correspondence Part 3*, no. 337.

72 BOSMAN, s. 32.

73 Stejně variace „Takyi“ jako u Velkého Takyiho, místo „Malý“ se občas používalo: Ankan, Accameny, Asemeni nebo Kuma.

Malý Takyi v této době pravděpodobně sloužil jako jeho *fetere* svého staršího bratra, což byla druhá nejvýznamnější pozice hned po králi. Předchozí zmínky o něm jsou sporé; během První komendské války je zmiňováno, že byl Nizozemci poslán jako otrok do vyhnanství do Surinamu v Jižní Americe za jeho neloyalitu,⁷⁴ což zaprvé ukazuje, že byl buď zaměstnaný a nebo přinejmenším žil pod dohledem Nizozemců, a zadruhé to ukazuje, že v roce 1695 byl ještě loajální svému bratrovi.⁷⁵ Další zmínky ale ukazují, že zároveň již dříve činil v rozporu se zájmem Velkého Takyiho a snažil se jednat „na vlastní pěst“, čímž svému bratrovi způsoboval politické problémy. Není jisté, proč a kdy přesně se jeho aliance změnily, ale od začátku roku 1696 (pravděpodobně už od konce roku 1695) usiloval o svržení svého staršího bratra a uzurpování si trůnu sám pro sebe a Nizozemci byli více než ochotní mu v tomto záměru posloužit.⁷⁶

4.3 Druhá komendská válka 1696

Druhá komendská válka začala velmi rychle a nečekaně. Dvacátého prvního ledna 1696 se bez jakéhokoliv předchozího varování nebo známek nebezpečí najednou u Komendy ukázala - na místní poměry - obrovská flotila asi padesáti kánoí, nesoucí nizozemské a neznámé rudé vlajky. Flotila chvíli postávala u břehů Komendy, až nakonec zamířila na východ k Elmině. Tato flotila vzbudila ve městě velký rozruch a paniku a Wilson se ten den poprvé doslechnul o zvěstech, že Malý Takyi napadnul Velkého Takyiho. Hned následující den se kánoe rozdělily a začaly hlídat pobřeží a Wilson dostává od Kabese potvrzení zvěstí o útoku Malého Takyiho s tím, že Malý Takyi má na své straně království Asebu. Kabes Wilsona zároveň prosí, aby Angličani uplatili krále Asebu, aby se války zdržel.⁷⁷ V anglických zápisech sice není žádná zmínka o poslání úplatku, ale Asebu se nakonec bojů doopravdy neúčastnilo a vojsko Malého Takyiho se skládalo především z bojovníků Asirify, krále Adomu,⁷⁸ a z menší části z akanských bojovníků vedených kapitánem Dikim.⁷⁹

74 DANTZIG, *Hollandais*, s. 108.

75 DAAKU, s. 84.

76 BOSMAN, s. 32–33.

77 LAW, *Correspondence Part 3*, nos. 365–366.

78 BOSMAN, s. 33.

79 LAW, *Komenda Wars*, s. 150.

Flotila kánoí společně se zvěstmi o útoku Malého Takyiho vyvolaly v obyvatelích Komendy takovou paniku, že o několik dnů později, když se Wilson ráno probudil, tak zjistil, že všichni obyvatelé „Anglické Komendy“ zničehonic zmizeli, pravděpodobně utekli do „Nizozemské Komendy“, která by v případě útoku Malého Takyiho zůstala ušetřená. Do konce ledna kánoe Nizozemců a jejich spojenců odpluly a John Kabes zároveň odešel z Komendy do vnitrozemí, asistovat Velkému Takyimu v bojích.⁸⁰ V průběhu února trpěla anglická pevnost Komenda urgentním nedostatkem mužů - nedokázali ani obsadit všechny pozice na pevnosti. Třetího března Wilson píše, že mají „*pár bílých mužů a ne více než deset starých černochů a čtyři kánoisty*“.⁸¹ Kromě toho je také odchod všech obyvatel „Anglické Komendy“ připravil o přísun informací z okolí, a trápily je přemnožené krysy.

Nizozemci se zatím už od ledna vytrvale připravovali k bojům a pevnost Vredenburg byla daleko lépe vyzbrojená: Z jejích hradeb neustále střílely tři velké kanóny po anglických kánoích, anglických otrocích a směrem k anglické pevnosti a nyní vylidněnou „Anglickou Komendu“ procházelo asi sto ozbrojených nizozemských vojáků a vykrádali domy. Nizozemci měli také jednoznačnou převahu na moři - i když velká flotila odplula, tak bylo po většinu února pobřeží hlídané ozbrojenými hlídkami nizozemských kánoí, které byly připravené unést jakoukoliv nepřátelskou kánoi v dohledu, což znemožňovalo zásobování Angličanů. Devatenáctého února se po tornádové bouři Nizozemci dokonce odhodlali k útoku a „*užili všechnu sílu, kterou mohli, a přišli na naši stranu*“, ale útok byl úspěšně odražen.⁸²

Ve vnitrozemí zatím situace vypadala po celý únor nerozhodně. Na stranu Velkého Takyiho se kromě Johna Kabese stejně jako o rok dříve přidali válečníci Akronu. Z anglické pevnosti bylo možné pozorovat, jak do tábora Malého Takyiho nedaleko města neustále proudí bojovníci z Adomu a Akanu. Na začátku března začala situace vypadat v prospěch Malého Takyiho, dokonce „*až tak moc, že naše armády propadly chamtivosti a plenění*“.⁸³ A právě tohoto momentu využil Velký Takyi k

80 LAW, *Correspondence Part 3*, nos. 368–369.

81 Tamtéž, no. 374.

82 Tamtéž, no. 372.

83 BOSMAN, s. 33.

přichystání léčky. Zatímco vojáci Malého Takyiho plenili okolí, tak se k nim přiblížilo neznámé vojsko se zbraněmi otočenými na obrácenou stranu. Adomští a akanští vojáci a přítomní Nizozemci si to vyložili jako znamení toho, že jsou to další spřátelené jednotky a neohroženě pokračovali v rabování, když neznámí vojáci najednou otočili zbraně a využili momentu překvapení k tomu, aby vojsko Malého Takyiho drtivě rozprášili.⁸⁴

Bitva se odehrála dvacátého března 1696 v šest hodin ráno a hned několik hodin poté bylo z anglické pevnosti možné vidět, jak tábor Malého Takyiho nedaleko města zažehly plameny. Ten den odpoledne proběhly skrz Komendu dvě vojska, nejdříve utíkající nizozemsko-adomské vojsko, ve kterém byl i Asirifa z Adomu a kapitán Diki, ustupující do pevnosti Vredenburgh, a následně pronásledující vojsko Velkého Takyiho, radostně střídající do vzduchu a oslavující vítězství.⁸⁵ Když eguaští vojáci zjistili, že se jejich nepřátelé ukrývají v nizozemské pevnosti, tak odešli plenit domovinu Adomských. Do Komendy se zároveň vítězně vrátil i John Kabes, který se svými vojáky okamžitě obklíčil nizozemskou pevnost. Velký Takyi zatím musel čelit problému loajality jeho vlastních lidí; spousta bojovníků jeho bratra byli jeho vlastní poddaní a tak měl plné ruce práce trestáním zběhů a za pomoci darů od Angličanů odměňoval věrné.⁸⁶

John Kabes držel nizozemskou pevnost pevně v obklíčení celý zbytek března, a ani nedovolil nizozemským otrokům dojít pro dřevo či vodu. Nizozemci, sužováni nedostatkem zásob, se pokusili dospět k dohodě s Kabesem prostřednictvím Thomase Wilsona, ale ten, po vítězství Velkého Takyiho očividně plný nově nabytého sebevědomí, jim odmítnul jakkoliv pomoci. Tvrdil, že to není jeho spor, tudíž do něj nemůže zasahovat.⁸⁷ Na konci března 1696 uzavřel Velký Takyi mír s Asirifem z Adomu a dovolil Adomským odejít domů, ale válečný stav s Nizozemci oficiálně pokračoval. Až teprve na podzim se vedení GWIC v Amsterdamu rozhodnulo, že Johan Staphorst není vhodný pro delikátní diplomacii na Zlatonosném pobřeží a po roce služby byl převelen jinam a nahrazen obratným Janem van Sevenhuysenem. Vzhledem k tomu, že byl celý stát Eguafu válkou už dlouhodobě vyčerpáno, tak se van Sevenhuysenovi podařilo uzavřít v Velkém Takyim mír během prvního měsíce po svém příjezdu.⁸⁸

84 THORNTON, s. 63.

85 LAW, *Correspondence Part 3*, nos. 378.

86 Tamtéž, no. 380.

87 Tamtéž, no. 381.

88 DANTZIG, *Hollandais*, s. 109.

Ale právě mírová dohoda z podzimu 1696 se skoro okamžitě stala předmětem dalších sporů mezi Nizozemci a Eguafem a v praxi tedy působila spíše jen jako příměří. Naproti tomu, jak politický vývoj naznačoval, tak byla totiž dohoda extrémně nevýhodná pro Eguafu. To bylo zaprvé díky tomu, že van Sevenhuysen byl velmi schopný diplomat a zadruhé protože na konci roku 1696 prudce klesnul anglický obchod na Zlatonosném pobřeží a RAC nedisponovala ničím víc, než pár uncemi zlata. Velký Takyi, který díky tomu ztratil velmi významnou evropskou finanční a materiální pomoc, se najednou ocitnul ve velkém nebezpečí, že proti němu Nizozemci uplatí okolní státy, a tak souhlasil s ponižujícími podmínkami smlouvy. Bosman píše, že za obnovení bojů mohou Angličané, závidějící Nizozemcům jejich opět nabyté silné postavení,⁸⁹ ale soudě z podmínek smlouvy, mimo jiné stanovující, že všechna vina za války náležela Velkému Takyimu, že musí Nizozemcům zaplatit obrovskou sumu reparací, že bude mít Malý Takyi dovoleno bydlet, kde se mu zlíbí, nebo že dokonce musí Eguafští Nizozemcům v případě války přispěchat na pomoc, bylo jasné, že smlouva byla ze strany Velkého Takyiho vnímána pouze jako dočasné příměří, a podpora Angličanů mu pouze naskytnula příležitost k tomu, aby obnovil boje.⁹⁰

Nizozemci si také uvědomovali, že mír z konce roku 1696 nebude mít dlouhého trvání. S postupně se zhoršujícími vztahy na začátku roku 1697 se změnil i nizozemský přístup k celému problému. Už jim nešlo pouze o výhru v Komendě v zájmu vytlačení Angličanů, nebo získání lepších obchodních práv, ale jejich cílem se stalo úplné politické podmanění Eguafa a udání příkladu dalším domorodým státům, aby si místní vládcí uvědomili, co se stane, když budou Nizozemcům odporovat.⁹¹

Kromě obnovení nepřátelských aktivit mezi Nizozemci na jedné straně a anglo-eguafskou aliancí na straně druhé prostřednictvím únosů kánoí, se mezi Nizozemci a Angličany opět strhnul boj v uplácení okolních států. Van Sevenhuysen zaznamenal velký diplomatický úspěch, když se mu podařilo zlomit dlouhodobou pro-anglickou kliku vedoucí Fante posledních několik let, a podnítil sesazení tamního pro-anglického

89 BOSMAN, s. 34.

90 DAAKU, s. 84–85.

91 DAAKU, s. 86.

krále Arhina Kumy v dubnu roku 1697.⁹² Ale armáda Fante se nikdy proti Eguafu nepostavila, jelikož Angličané uspěli v proti-úplatcích a politické podpoře Arhina Kumy a podařilo se jim docílit jeho znovunastolení později toho roku. Stejně jako Fante se Nizozemci pokusili postupně uplatit státy Adomu, Akani, Etsi, Ahanty a Denkyriy, ale ve všech případech Angličané úspěšně státy přiměli k neutralitě pomocí proti-úplatků o stejné a nebo vyšší ceně.⁹³

Během tohoto složitého politického souboje zároveň probíhal i spor v samotné Komendě. Dvacátého pátého května totiž začala nizozemská pevnost střílet po anglických otrocích, sbírajících mušle na pobřeží, a po anglických kánoích, snažících se přistát na malé písčité pláži vedle Vredenburghu, což bylo jediné místo, kde se v Komendě dalo bezpečně přistát. Agent-Merchant Gerard Gore, v té době faktor anglické pevnosti v Komendě, žádal od Willema Bosmana vysvětlení, a ten mu řekl, že mají rozkazy nenechat zde nikoho přistávat. Zatímco ale měli Nizozemci kontrolu nad přistávacím místem v Komendě, tak jediná studna ve městě byla blízko anglické pevnosti, tudíž se tímto zažehl spor o přistávací místo a vodu v Komendě, trvající několik dalších měsíců.⁹⁴

V létě 1697 se Angličané pořád obávali opětovného útoku Malého Takyiho,⁹⁵ ale už na podzim bylo jasné, že díky nizozemským neúspěchům ve shánění domorodých spojenců se hrozba stává minimální.⁹⁶ Pozice Nizozemců zatím vypadala čím dál tím hůř: absence jakýchkoliv spojenců a diplomatické neúspěchy z nich dělaly snadný cíl potenciální velké pro-anglické koalice, a proto se van Sevenhuysen v únoru roku 1698 bez jakýchkoliv bojů velkých armád rozhodnul uzavřít s Eguafem druhý mír, tentokrát už „s velmi čestnými a dobrými podmínkami“,⁹⁷ a o několik dnů později zároveň Angličané a Nizozemci konečně dospěli k dohodě ohledně přistávacích práv a přístupu k pitné vodě v Komendě a celá situace vypadala jednou provždy vyřešená.⁹⁸

92 LAW, *Komenda Wars*, s. 154.

93 DAAKU, s. 86–87.

94 LAW, *Correspondence Part 3*, no. 397.

95 Tamtéž, no. 408.

96 Tamtéž, no. 414.

97 BOSMAN, s. 37; LAW, *Komenda Wars*, 158.

98 LAW, *Correspondence Part 3*, no. 420.

4.4 Meziválečné období 1698

Rok 1698 byl přelomový, co se týče politických vztahů. Po uzavření nizozemsko-eguafského míru ze začátku roku se začal Velký Takyi s Nizozemci postupně sbližovat. Velký Takyi se pravděpodobně snažil zmírnit svou velkou závislost na Angličanech, která se jasně projevila při uzavírání nizozemsko-eguafského míru na konci roku 1696. Toto sbližování se projevilo například v rozkazu ze sedmnáctého května, podle kterého si místní výběrčí daní začal budovat dům v „Nizozemské Komendě“, kdežto předtím bydlel tradičně pod ochranou Angličanů. Diplomatičké sbližení Nizozemců a Velkého Takyiho také umocnil spor mezi Angličany na jedné straně a Johnem Kabesem a jedním z místních kapitánů na druhé straně týkající se cel na alkohol. Do tohoto sporu možná zasáhla i samotná osoba Gerarda Gora, jelikož ten měl s Johnem Kabesem i osobní neshody.⁹⁹

Rozpory mezi Angličany a Eguafskými byly v průběhu léta na pár dní upozaděny díky tomu, že se objevila nová hrozba. Dvacátého šestého května se totiž znenadání v Komendě objevilo cizí vojsko. Vojáci sice nezaútočili, pouze prošli městem dál na západ, ale jak se Gore od Kabese později dozvěděl, vojsko bylo pod vedením Malého Takyiho, který míří do Sekondi bojovat s Adomskými. Obnovená hrozba Malého Takyiho okamžitě utlumila všechny dosavadní spory mezi Gorem a Kabesem. O tři dny později se Gore dozvídá, že když vojsko dorazilo do Sekondi, tak místo Adomských zaútočilo na tamní anglickou pevnost, ráno prvního června jí vojáci Malého Takyiho úspěšně dobyli, zabili několik tamních bílých i černých vojáků a popravili místního pro-anglického kapitána,¹⁰⁰ čímž ještě více eskaloval strach z útoku. Den po útoku na anglickou pevnost Malý Takyi opravdu také zaútočil na adomské opevnění v Sekondi, ale byl Adomskými úspěšně odražen. Vojsko po tomto neúspěchu zamířilo zpět směrem na východ a jak anglická, tak nizozemská pevnost v Komendě se začínaly připravovat k možnému boji. Malý Takyi přichází do Komendy třetího června, ale nezaútočil ani na jednu pevnost a namísto toho si překvapivě vyžádal schůzku s Gorem. Na schůzce Malý Takyi Gorovi řekl, že není nepřítelem Angličanů, a že si s nimi nepřál bojovat, ale po jeho příchodu do Sekondi začali Angličané z tamní pevnosti střílet po

99 Tamtéž, no. 449.

100Tamtéž, nos. 261–262, 128, 432.

jeho vojácích, a tudíž neměl jinou možnost, než na pevnost zaútočit.¹⁰¹

Dva týdny po této epizodě přišla jasná zpráva, ukazující měnící se alianci Velkého Takyiho. Devatenáctého června totiž přišla do „Anglické Komendy“ skupina jeho vojáků a rozkázala všem lidem žijícím v ní, aby se přesídlili k Nizozemcům. Kromě toho bylo také rozkázáno Kabesovi, aby s Nizozemci začal obchodovat a „otevřel se jim“. Na konci léta se také zhoršil spor o cla, ze kterého Kabes sice začínal ustupovat, ale začal se v něm angažovat sám Velký Takyi a větší část místních šlechticů.¹⁰² Celkově je jasně vidět tendence radikálně se zhoršujících vztahů mezi Velkým Takyim a Angličany, které vyústily na podzim roku 1698. Velký Takyi byl tehdy Angličany pozván na večeři do pevnosti Cape Coast, kde byl zavražděn.¹⁰³ Jindy zaujatý Bosman tentokrát adekvátně vystihuje, jak byla tato akce na pobřeží vnímána: „*Tento barbarský čin vyvolal velké změny na pobřeží; Komend'ané, do té doby tak velcí spojenci Angličanů, se stali jejich zapřísáhlými nepřáteli, zařeknutí pomstít smrt svého krále. Malý Takyi se naopak stal jejich velkým přítelem.*“¹⁰⁴

Po této vraždě hodlal situace využít Malý Takyi k dosazení sebe samotného na trůn. Překvapivě k tomu ještě nehodlal využít Angličanů, ale asistence sousedního království Asebu. Nicméně král Asebu byl dlouhodobý anglický spojenec a Nizozemci si už tehdy byli nejistí loajalitou Malého Takyiho, a proto mu pohrozili, že jestli vojensky vpadne do Eguafa, oni uplatí Twifo, aby mu zabránilo. Po této výhrůžce se Malý Takyi od Nizozemců definitivně odvrací a utíká do pevnosti Cape Coast, kde se spojil s Angličany.¹⁰⁵

4.5 Třetí komendská válka 1698–1699

Angličané doufali, že instalace Malého Takyiho na eguafský jakožto legitimního nástupce proběhne hladce, ale eguafští šlechtici byli vraždou tak pohoršeni, že se rozhodli Malého Takyiho naprosto zatratit, a za svého krále si zvolili jistého Amo

101LAW, *Correspondence Part 3*, no. 435.

102LAW, *Komenda Wars*, s. 159–160.

103LAW, *Correspondence Part 3*, no. 1179.

104BOSMAN, s. 37.

105LAW, *Komenda Wars*, s. 164.

Takyiho,¹⁰⁶ bratrance Malého a Velkého Takyiho. Ten nepřekvapivě okamžitě dostal od van Sevenhuysena slib plné nizozemské podpory.¹⁰⁷ Následující krok, který tedy nově vzniklá aliance Angličanů a Malého Takyiho musela uskutečnit, bylo faktické dobytí Eguafa.

Při hledání alianci hrálo významnou roli dějství na severu, kde proti sobě od minulého roku válčily státy Denkyria a Akan. Denkyrijským se totiž podařilo v létě 1698 nad Akanem vyhrát drtivé vítězství. V tu chvíli bylo jasné, že další směr, kterým budou chtít Denkyrijští expandovat, bude na jih, aby získali přístup k obchodu s Evropany. A jako jejich přímý jižní soused bylo eguafské království jejich primární možností.¹⁰⁸

Příležitosti se chopili Nizozemci, kteří ke králi Denkyriy poslali velký dar za příslib útoku na Eguafu a neutralizace Malého Takyiho. Hrozba invaze Denkyrijských ze severu v tu chvíli ohrožovala všechny státy na jihu, což při formování aliancí pomohlo Angličanům. Díky tomu, že Eguafu a Angličané byli ti, kteří měli invazi čelit, tak se některé z ohrožených států, jako například Fante nebo Asebu, v blízkém konfliktu přidaly na stranu Angličanů a Malého Takyiho, a jsou zprávy, že už od konce léta 1698 měly mobilizovaná vojska. Fante se nakonec války neúčastnilo, jelikož federaci zachvátila občanská válka, ve které později na konci roku 1698 zahynul dlouhodobě pro-anglický Arhin Kuma, ale podle Bosmana byla výsledná pro-anglická aliance nakonec složena z Asebu, Akani a Etsi, což jasně ukazuje státy, které byly dříve pod útokem Denkyriy, nebo které na jihu sousedily s Denkyriou a tudíž byly přímo ohroženy potenciální expanzí. Ale útok Denkyrijských, velmi obávaný Angličany a očekávaný Nizozemci, se nakonec nikdy neuskutečnil, jelikož se po několika měsících od denkyrijského vítězství nad Akanem objevila nová hrozba, kterou byl druhý nejmocnější stát na severu, Asante.¹⁰⁹ Asantský král Osei Tutu se rozhodnul využít oslabení Denkyriy po válkách s Akanem a denkyrijské politické izolace, vzniklé díky hrozbě expanze na jih, a vpadnul do Denkyriy se svojí armádou. I přes to, že byli Denkyrijští takto indisponováni a hrozba invaze tudíž padla, tak v dějství na jihu

106Stejně variace "Takyi" jako u Malého a Velkého Takyiho.

107DANTZIG, *Hollandais*, s. 110.

108WILKS, *Mossi and Akan states* s. 439.

109Také Ashanti, Asiante.

uplacené státy Asebu, Akanu a Etsi v následujících bojích i nadále zůstaly na straně Angličanů a Malého Takyiho.¹¹⁰

Na druhé straně Eguafští ztratili veškerou podporu, kterou mohli. Bosman tvrdí, že Nizozemci zůstali v této válce „*dokonale neutrální*“ z toho důvodu, že válka škodila jejich obchodu,¹¹¹ ale důvodů pro nizozemskou zdrženlivost bylo víc. Nizozemci vsadili všechno na Denkyriu, a díky podpoře jejich invaze ztratili většinu domorodých spojenců a navíc se začínaly ozývat rozhořčené hlasy z vedení GWIC v Amsterdamu, obviňující van Sevenhuysen z otevřeného nepřátelství vůči Angličanům, kteří měli být nizozemští spojenci.¹¹²

Pozice Johna Kabese v této válce není nikde jistě zdokumentována. Vzhledem k tomu že už od srpna 1698 byl v Komendě jako faktor anglické pevnosti nahrazen Gore navracejícím se Freemanem, tak jde předpokládat, že se vztahy mezi Kabesem a RAC opět udobřily, ale zároveň byla vražda Velkého Takyiho vnímána jako ohyzdný akt na celém Zlatonosném pobřeží a není nepravděpodobné, že by kvůli této zradě také Kabes odmítnul spolupracovat. A přitom se právě Kabes stával stále významnějším aktérem; v důsledku nizozemských proher z posledních let stoupal význam „Anglické Komendy“ a tudíž i moc Johna Kabese, který se stával jedním z nejmocnějších mužů na pobřeží a jeho přízeň byla tudíž pro úspěch v Komendě nezbytná.¹¹³

V korespondenci RAC je od začátku podzimu 1698 do začátku roku 1699 mezera a v jediné dochovaná zprávě z ledna 1699 je Howsley Freemanem napsáno: „...*nesu dobré zprávy o totálním útěku našich nepřátel, a podle mého chápání Malý Takyi a jeho společnost pochoduje za nimi.*“¹¹⁴ To potvrzuje Bosmana, který tvrdí, že boje vypadaly až do poslední chvíle v prospěch pro-anglické aliance tří států. Datum konečné bitvy není známo, ale je jisté, že skončila překvapivě opačně, než jak vývoj ukazoval a to totiž drtivým vítězstvím Eguafských, což Bosman připisuje geniálním taktickým schopnostem Amo Takyiho.¹¹⁵

110LAW, *Komenda Wars*, s. 162–164; BOSMAN, s. 36.

111BOSMAN, s. 38.

112DANTZIG, *Hollandais*, s. 110.

113HENIGE, *John Kabes*, s. 13.

114LAW, *Correspondence Part 3*, no. 452; BOSMAN, s. 38.

115Tamtéž, s. 38.

4.6 Čtvrtá komendská válka 1699–1700

Spor, který vytvořil prostor pro vyhlášení čtvrté války, tentokrát nepocházel z Eguafa, ale z vedení GWIC v Elmině. Van Sevenhuysen byl totiž sice schopný správce, ale když v roce 1696 poprvé přijel na Zlatonosné pobřeží, tak neměl ponětí o místní politice. A proto si najal domorodého rádce, otroka jménem Akim, který mu měl napovídat. Jak Bosman později napsal, tak se jejich spolupráce rozvinula v plnou důvěru a s postupem času dal van Sevenhuysen na Akima víc, než na slova svých oficiálních rádců a svojí neznalost místních poměrů si vynahrazoval nekompromisním přístupem. Akim si velmi rychle uvědomil výhody svojí nově nabyté pozice a začal jí zneužívat ke svému vlastnímu prospěchu. To vyústilo ve skoro až tyranickou vládu obou spolupracovníků, díky které si Sevenhuysen odcizil jak všechny domorodé Afričany, tak i ostatní zaměstnance GWIC. Jediný, kdo mu zůstal blízký, byl Willem Bosman.¹¹⁶

Na podzim roku 1699 bylo několik elminských žen při procházce za hradbami pevnosti přepadeno a zavražděno. Nejistilo se, kdo vraždu zosnoval, ale Akim tvrdil, že za to můžou Fetuánci, kteří byli v té době pod nadvládou Eguafa (bohužel není jasné, jak k tomu přesně došlo). Bosman ve svém spisu vyslovil myšlenku, že tuto vraždu elminských žen zosnoval sám Akim ve spolupráci s Malým Takyim, aby vyvolali spory mezi Nizozemci a Eguafem. Van Sevenhuysen na každý pád dal na Akimovu radu a v listopadu 1699 nechal bez konzultace se zbytkem správní rady napadnout a zatknout skupinu fetuánských kupců, kteří přišli obchodovat do Elminy. Zabavil jim všechnen majetek, osmdesát z nich zavřel do vězení a zbytek popravil. Tento akt byl viděn jako jasné porušení všech práv na ochranu, kterou elminské zdi obchodníkům slibovaly, a tudíž vyvolal okamžité rozpory mezi Fetu a GWIC. A jelikož bylo Fetu eguafským vazalem, tak to znamenalo obnovení bojů mezi Nizozemci a Eguafem.¹¹⁷

Obnovené nepřátelství podnítilo alianci Angličanů a Malého Takyiho k tomu, aby se opět pokusili dosadit Malého Takyiho na trůn. Této války se oproti válkám 116DANTZIG, *Willem Bosman's Description*, s. 104.
117BOSMAN, s. 38–39; LAW, *Komenda Wars*, s. 167.

předchozím účastnilo nejméně států, většina Zlatonosného pobřeží byla zatažena do válek mezi silnými vnitrozemskými královstvími Denkyriou, Asante, Akimem a Akwamu,¹¹⁸ nebo na východě Zlatonosného pobřeží do adomsko-antské války.¹¹⁹ I tak byla ale v této válce váha aliancí opět na straně Malého Takyiho, jelikož díky podpoře Angličanů na jeho straně stál také John Kabes a měl částečnou podporu království Twifo, kteří chtěli podíl zásluh na dosazení nového krále. Eguafští zatím díky sporům s Nizozemci ztratili evropskou materiální výpomoc a také možnost získání spojenců skrz nizozemské úplatky.¹²⁰ Eguafští dokonce ani neměli dostatek zbraní - jak Nizozemci, tak Angličané jim je odmítali prodat.¹²¹

Naproti početní a materiální nevýhodě ale Bosman i tak píše o velkých vojenských úspěších Eguafských, opět je připisující géniovi Amo Takyiho. Jenomže v průběhu války byl Amo Takyi zraněn a ztratil schopnost vést vojska, což na konec vedlo k vítězství Malého Takyiho. Rozhodující bitva se odehrála devátého května roku 1700 a eguafské vojsko v ní bylo drtivě rozprášeno. Nic už nebránilo tomu, aby Malý Takyi se svými vojsky v létě téhož roku vstoupil do hlavního města Eguafa a dosednul na trůn eguafského království a tím se situace v Eguafu konečně stabilizovala.¹²²

Van Sevenhuysen okamžitě projevil snahu navázat s nově nastoleným eguafským králem dobré vztahy. Za tím účelem dva týdny po vstupu Malého Takyiho do Eguafa pozval Malého Takyiho stejně jako krále Asebu a další vůdce z Twifa, Denkyriy a Etsi na mírové setkání do Elminy, kde se jednalo o situaci v Eguafu. Všechny státy na pobřeží už byly dlouhodobými válkami vyčerpány a evropské společnosti byly finančně vytížené nedostatkem obchodu, který války doprovázel, a tak byl Malý Takyi na setkání všemi přítomnými, a později i ostatními panovníky a aktéry na Zlatonosném pobřeží, uznán jako právoplatný král v Eguafu a Komendské války tím oficiálně končí.¹²³

118 WILKS, Ivor, *The Rise of the Akwamu Empire, 1650-1710*, in: Transactions of the Historical Society of Ghana 3, 1957, 2, s. 42.

119 JONES, Adam, *Brandenburg Sources for West African History 1680-1700*, Stuttgart 1685, s. 65.

120 LAW, *Komenda Wars*, s. 166.

121 DANTZIG, *Hollandais*, s. 111.

122 BOSMAN, s. 40-41.

123 DANTZIG, *Hollandais*, s. 111.

5 Důsledky Komendských válek

Korunovace Malého Takyiho vyřešila spory mezi evropskými společnostmi jen dočasně. Sice už nikdy nedošlo k oficiálnímu vyhlášení války, ale nepřátelské akce mezi RAC a GWIC pokračovaly hned následující rok, poté co Nizozemci zabavili několik anglických barelů s vodou. Ani obchodní práva v Komendě nebyly po roce 1700 zdaleka vyřešené. Anglický úspěch se později prokázal pouze iluzorní, když se Malý Takyi opět přiklonil na stranu GWIC poté, co mu Nizozemci odpustili dluhy, zatímco Angličané trvali na jejich zaplacení.¹²⁴

Situace v samotném Eguafu se uklidnila také jen na chvíli. Když totiž Malý Takyi v roce 1704 zemřel, tak se rozpoutal boj mezi RAC a GWIC o dosazení svého kandidáta. Následující desetiletí se na eguafském trůnu střídali pro-nizozemští a pro-angličtí kandidáti a země se stala tak moc rozrytá neustálými válkami a konflikty, že anglické hlášení z roku 1714 pravilo, že „*eguafský král je naprosto závislý na Nizozemcích.*“¹²⁵ Eguaf se dostalo do tak zoufalé situace, že se stát dostal do naprosté ekonomické, politické i materiální závislosti na evropské pomoci, bez které nebyl schopný přežít a jako mnoho dalších států na pobřeží se tak velmi lehce dostali pod nadvládu nově vznikajícího impéria Asante.¹²⁶

Právě expanze Asante byl historicky nejdůležitější důsledek Komendských válek. Stát, vzniklý daleko na severu, pod vedením krále Osei Tutu rychle využil oslabení států blíže pobřeží, zejména silné Denkyriy, a na začátku osmnáctého století si je podmanil. Tím se Asante okamžitě stalo nejsilnějším státem v oblasti Zlatonosného pobřeží. Trvalo sice ještě následujících několik desítek let, než Asante potvrdilo svoji dominanci dobytím celé oblasti, ale je všeobecně uznávané, že Komendské války spustily kaskádu událostí, jako bylo oslabení přímořských států, války mezi silnými královstvími Akimu a Akwamu na východě, nebo politickou izolaci Denkyriy, která otevřela cestu k první fázi expanze státu, jenž v polovině devatenáctého století ovládal

¹²⁴LAW, *Komenda Wars*, s. 167

¹²⁵DAAKU, s. 95.

¹²⁶Tamtéž.

celé území pozdější britské kolonie Gold Coast a moderního státu Ghany.¹²⁷

Další politickou změnu, kterou Komendské války přinesly, byly změny ve vedení evropských společností. U anglické RAC bylo po válkách vyhodnoceno, že stávající systém tří Agent-Merchants je neefektivní a do vedení byl umístěn jediný Director-General. U nizozemské GWIC zatím vyústila antagonie zaměstnanců vůči van Sevenhuysenovi a Bosmanovi, byla na ně uvalena všechna vina za neúspěchy ve válkách a oba museli odstoupit a vrátit se zpět do Evropy.¹²⁸

Komendské války také změnilly tvář samotné Komendy. Oslabení centrální vlády v hlavním městě Eguafu v důsledku válek a vzrůst významu Komendy díky anglickému obchodu a díky zásluhám a politické angažovanosti Johna Kabese změnilly rovnováhu sil ve státě do takové míry, že od dvacátých let 18. století byla Komenda prakticky nezávislým městem.¹²⁹ Během Komendských válek také získala „Anglická Komenda“ a „Nizozemská Komenda“ tak významný charakter a obyvatelstvo se do nich rozdělilo s takovou vervou, že i po odchodu Nizozemců a následném vývoji se toto rozdělení udrželo a v menší míře je tradičně používáno do dnešní doby.¹³⁰

Pro obchod s otroky znamenaly války jednoznačně významný zlom. Během období 1694 až 1700 totiž obchod s otroky narostl do trojnásobku jakékoliv předtím zaznamenané hodnoty.¹³¹ Tento nárůst, který se držel i nadále, sice očividně přímo souvisel s Komendskými válkami, ale nebyl jejich důsledkem. Nárůst byl výsledkem dlouhotrvajícího trendu a Komendské války fungovaly pouze jako katalyzátor změny ve stávajícím systému. První faktor, který nárůst způsobil, byla vzrůstající potřeba otroků na práci v Novém světě, způsobená tím, že se v druhé polovině sedmnáctého století naplno rozvinul systém kolonizace a zakládání cukrových, tabákových a dalších plantáží. Druhý faktor, který tomuto účelu napomohl, byly samotné války. Jelikož největší počet otroků pocházel z válečných zajatců, tak Komendské války umožnily Evropanům vykupovat ohromné množství nových otroků. A třetí, nejdůležitější faktor,

127WILKS, *Mossi and Akan states*, s. 441–443.

128DANTZIG, *Bosmans New and Accurate Description*, s. 104–105.

129HENIGE, David, *Komenda fort in 1778*, s. 241.

130DANTZIG, *Forts and Castles*, s. 43.

131PETTIGREW, William A., *Freedom's Debt: The Royal African Company and the Politics of the Atlantic Slave Trade, 1672–1752*, Williamsburg 2013, loc. 255.

byl vyvrcholení anglického sporu mezi RAC a nezávislými obchodníky v roce 1698. Spor trval desetiletí, prakticky už od založení první anglické obchodní společnosti, ale právě díky ohromnému zvýšení poptávky po otrocích se projevila neschopnost RAC tuto poptávku uspokojovat a společně s neustálými stížnostmi na nečestné jednání zaměstnanců RAC se konečně projevila nesporná výhoda nezávislých obchodníků. Pod nátlakem nevyvratitelných argumentů byla anglickým parlamentem v roce 1698 vydána nová listina, která povolovala nezávislým obchodníkům legálně obchodovat v celé západní Africe.¹³² Díky nově vzniklé konkurenci těchto velmi flexibilních dobrodruhů, jasně se projevující v období Komenských válek, postupně padly i monopoly ostatních evropských zemí, včetně nizozemské GWIC.¹³³

¹³²DAVIES, s. 132.

¹³³HEIJER, Hank den, *The West African Trade of the Dutch West India Company, 1674–1740*, in: POSTMA, Johannes, ENTHOVEN, Victor, *Riches from Atlantic Commerce: Dutch Transatlantic Trade and Shipping, 1585–1817*, Brill 2003, s. 165.

6 Závěr

V této práci jsem se snažil důkladně popsat průběh Komendských válek. Bylo možné vidět, že pro výsledek války byly důležité tři faktory: Zaprvé náklonnost Johna Kabese, který dopomáhal Angličanům ve všech válkách k vítězství a v jediné válce, které se pravděpodobně neúčastnil, což byla válka třetí, Angličané prohráli. Další důležitý faktor byl politický souboj v „uplácení“ okolních států, kde jasně vítězili Angličané. Nizozemci byli totiž stávajícím dominantními obchodníky v regionu, kdežto Angličané, jakožto nově příchozí, s sebou přinášeli naději na změnu k lepšímu, a díky jejich schopnosti postavit za své sliby i finanční kapitál, se za ně velká část pobřežních států ráda postavila. A třetím faktorem, rozhodujícím o průběhu válek se ukázalo být dějství na severu, kde spolu bojovaly vnitrozemské silné státy. Kdyby se totiž v roce 1698 asantský král Osei Tutu nerozhodnul napadnout Denkyriu, a proběhla by plánovaná denkyrijská invaze do Eguafa, tak se tím mohl změnit průběh celé války na stranu Nizozemců.

V práci jsme mohli sledovat několik charakteristických rysů tehdejšího Zlatonosného pobřeží. Výraznou součástí politiky byly „úplatky“, kterými si Evropané zajišťovali buď náklonnost, nebo aspoň neutralitu domorodých států. Politika západoafrických přímořských států se totiž netočila tolik okolo územní expanze, jako spíš obchodní expanze a tudíž úplatky a přísliby výhodnějších cel či obchodních smluv byly velmi často dostatečným důvodem, proč jít do války. V práci bylo možné vidět, jak je díky tomu místní politika nestálá, a je neustále poddaná změnám spojenectví a nově vzniklým nepřátelstvím. Také bylo prostřednictvím osoby Johna Kabese možno vidět význam a důležitost bohatých obchodníků v pobřežních městech, kteří byli svým vlivem schopní ovlivňovat osud celého státu, což v případě Kabese vyvrcholilo praktickou nezávislostí města Komendy po smrti Malého Takyiho.

V neposlední řadě jsme mohli sledovat důsledky a význam Komendských válek, který se ukázal jako obrovský. Nemluvě o souboji mezi Angličany a Nizozemci na Zlatonosném pobřeží, kde se nakonec ukázalo, že Komendské války k žádnému rozhodnutí nevedly, tak války a výše popsaný nárůst obchodu s otroky a následné

vydání listiny RAC z roku 1698 byl začátek konce evropských obchodních společností v Africe. A nejvýznamnější důsledek války bylo bezpochyby připravení půdy pro expanzi Asante, říše, která později dobyla a dominovala celé oblasti a určila, jak bude vypadat tvář moderního státu Ghany.

7 Seznam použité literatury a pramenů

7.1 Vydané prameny

BOSMAN, Willem, *A New and Accurate Description of the Coast of Guinea: Divided into the Gold, the Slave and the Ivory Coast*, London 1907.

LAW, Robin (ed.), *The Local Correspondence of the Royal African Company of England 1681–1699*, London 2006.

7.2 Literatura

DAAKU, Kwame Yeboah, *Trade and Politics on the Gold Coast 1600–1720: A Study of the African Reaction to the European Trade*, Oxford 1970.

DANTZIG, Albert van, *Forts and Castles of Ghana*, Accra 1980.

DANTZIG, Albert van, *Les Hollandais sur la côte de Guinée à l'époque de l'essor de l'Ashanti et du Dahomey, 1680–1740*, Stuttgart 1985.

DANTZIG, Albert van, *Willem Bosman's New and Accurate Description of the Coast of Guinea: How Accurate is It?*, in: *History in Africa*, Cambridge 1974, s. 101–107.

DAVIES, K.G., *The Royal African Company*, New York 1970.

DICKSON, Kwamina B., *A Historical Geography of Ghana*, Cambridge 1971.

ENTHOVEN, Victor, *Early Dutch Expansion in the Atlantic Region, 1585–1621*, in: POSTMA, Johannes, ENTHOVEN, Victor, *Riches from Atlantic Commerce: Dutch Transatlantic Trade and Shipping, 1585–1817*, Brill 2003, s. 34–76.

HAIR, P.E.H., LAW, Robin, *The English in Western Africa to 1700*, In: CANNY, Nicholas (ed.), *The Oxford History of the British Empire vol. 1: The Origins of Empire*, Oxford, New York 1998, loc. 4712–5110.

HEIJER, Hank den, *The West African Trade of the Dutch West India Company, 1674–1740*, in: POSTMA, Johannes, ENTHOVEN, Victor, *Riches from Atlantic Commerce: Dutch Transatlantic Trade and Shipping, 1585–1817*, Brill 2003, s. 139–

169.

HENIGE, David, *Komenda fort in 1778: Commentary on a Document*, in: Transactions of the Historical Society of Ghana 15, 1974, 2, s. 241–244.

HENIGE, David, *John Kabes of Komenda: An Early African Entrepreneur and State Builder*, in: Journal of African History 18, 1997, 1, s. 1-19.

JONES, Adam, *Brandenburg Sources for West African History 1680–1700*, Stuttgart 1685.

KEA, Ray A., *Settlement, Trade and Politics on the Seventeenth Century Gold Coast*, Baltimore 1982.

LAW, Robin, *The Akani War of 1693–6*, in: Transactions of the Historical Society of Ghana New Series, 2008, 11, s. 89–109.

LAW, Robin, *The Komenda Wars, 1694–1700: A Revised Narrative*, in: History of Africa, 33, Cambridge 2007, s. 133–168.

LAW, Robin (ed.), *The Local Correspondence of the Royal African Company of England 1681–1699, Part 2: The English in West Africa 1685–1688*, Oxford, 2001.

LAW, Robin (ed.), *The Local Correspondence of the Royal African Company of England 1681–1699, Part 3: The English in West Africa 1691–1699*, London 2006.

PETTIGREW, William A., *Freedom's Debt: The Royal African Company and the Politics of the Atlantic Slave Trade, 1672–1752*, Williamsburg 2013.

PORTER, R., *English Chief Factors on the Gold Coast, 1632–1753*, in: African Historical Studies 2, 1968, 1, s. 199–209.

RODNEY, Walter, *Gold and Slaves on the Gold Coast*. in: Transactions of the Historical Society of Ghana 10, 1969, s. 13–28.

THORNTON, John K., *Warfare in Atlantic Africa 1500–1800*, London 1999.

WILKS, Ivor, *A Medieval Trade-Route from the Niger to the Gulf of Guinea*, in: The Journal of African History 2, 1962, 3, s. 337–341.

WILKS, Ivor, *The Mossi and Akan states 1500–1800*, in: AJAYI, J. F. A., CROWDER, Michael (ed.), *History of West Africa*, London 1976, s. 413–455.

WILKS, Ivor, *The Rise of the Akwamu Empire, 1650-1710*, in: Transactions of the Historical Society of Ghana 3, 1957, 2, s. 25–58.

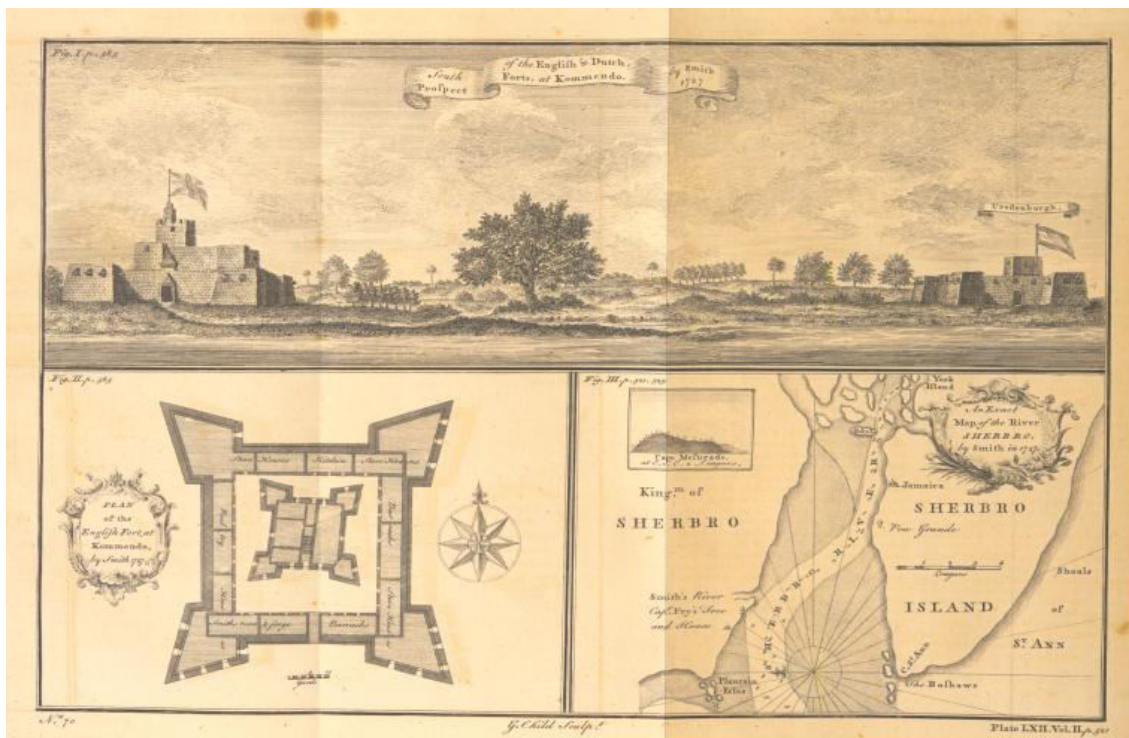
8 Cizojazyčné resumé

The Komenda wars are a little known, yet regionally very important historical conflict that shaped the face of modern-day Ghana. They were fought between December 1694 and May 1700 on a part of coast of West Africa then known as “Gold Coast”. The main two sides of the conflict were two European trading companies: English Royal African Company and Dutch West Indian Company. These two have been competing over trade rights in the coastal city of Komenda, situated in the state of Eguafó.

But even though European trading companies were the main antagonizers, the wars included various other actors on the Gold Coast, including king of Eguafó and his younger brother, who were competing for the throne, prominent noble-merchant from Komenda and life-long ally of the English, John Kabes, or most of neighboring states, who were either trying to use the conflict to enrich themselves, improve their relations with Europeans or to achieve their expansionist goals. What started as a local dispute eventually grew to wars that encompassed almost all the states on the Gold Coast, and that decided future of the region for years to come.

The main goal of this thesis is to describe the wars themselves, but as a consequence, it will also describe and understand how did local politics work, how did European trading companies affect the way of life on the Gold Coast, how did warfare work and also describe the changing political landscape of the time, and the consequences of the wars, which were severe. Due to its use of contemporary sources, the thesis should generally offer the reader a window into the functioning of the seventeenth-century Gold Coast.

Příloha č. 2: Nákrešy pevností v Komendě od Thomase Astleyho z roku 1727. Nahoře je kresba obou pevností při pohledu z moře; anglická pevnost Komenda leží nalevo a nizozemská pevnost Vredenburg napravo. Vlevo dole je plán anglické pevnosti. Vpravo dole je nákreš řeky Sherbro.

Zdroj: https://en.wikipedia.org/wiki/Fort_Komenda [18.4.2018].